

КЛЮЧИ!

Нохчийн мотт –9 класс

Леррина, оила а йеш, йеша текст.

- (1)Оцу шарахь йеанчу бӀаьста гӀа а, заа а ца хийцира малхбасерчу муьргийн дитто...
(2)Иза дара пхи-йалх шо хьалха. (3)Цомгаш а хилла, кӀелйисинера Илесан денана, кьена Хурма. (4)Йуучух дог даьллера. (5)Халла бен ца айалора меттара хьала а.(6) Кхоьлина, чубоьжнера цуьнан эсала ши бӀаьрг. (7)Вуьшта а хебаршка йаханчу йуьхь тӀехь цхьа чкьор бен ца диснера.
(8) Илес чуваьлча, хазахетий, йелалора Хурма.
–(9)Схьавоьл, бабиниг. (10) Схьахетарехь, баба муха Ӏаш йу, хьажа веана хьо?
(11) Дененан гӀайби кӀел дӀалачкьабой гуттар а йа Ӏаж, йа кхор, йа кхин цхьа мерза хӀума хуьлура.
–(12)ХӀан, бабиниг, вало, ловза гӀо хӀинца. (13)Хьан соьца кӀезиг самукьадер ма ду.
(14)Цхьана йуккьехь Хурма гуттар а чӀагӀйелира. (15)КӀаргӀеллачу гуьйренан хенахь дара иза. (16)Даккьашкарчу хьаннийн гӀа дерриге а охьадоьжнера. (17)«Дуьххьара ло деана де хӀинца Ӏаьнан ду-кха», – олура баккхийчара.
(18)Шийла йелахь а, йекхна Ӏуьйре йара. (19) Ша школе вахале, гуттар а санна,чувеара Илес шен денана йолчу.
–(20) Баба, гӀоли ца хета хьуна?
–(21) ГӀоли йу суна-м, бабиниг, – халла йистхилира Хурма. (22) ТӀаккха, гӀийла йела а кьежна, хаьттира кӀанте:
–(23) Илес, хьуна вайн шовданан тогӀи чухула жимма хьалавахча, малхбасехь цхьа муьргийн дитт гиний?
–(24)ХӀаь, гина, – аьшпаш боьттира кӀанта, шен цу диттан тидам ца хиллашехь.
–(25) Цу дитта тӀехь хӀокху хенахь цӀарула – цӀен, горга, шатайпа чам а болуш, муьргаш хуьлура. (26)Цу муьргийн цхьа курс йахьа суна, хьуо доьшучуьра цӀа веьча.
–(27)Дика ду! – араиккхира Илес.
(28) Делкьахан хиллалц а ца Ӏаш, ведда вахана, муьргийн курсаш йеара Илеса денанна.
(29)Цу гурахь Хурмина мелла а гӀоли хилира. (30)Цул тӀаьхьа кхаа шарахь гергга йехира иза. (31)Илес тешна вара хӀетахь иза цу муьргаша тойина хиларх. (32) Хийла бӀаьрг тухура кӀанта цу муьргийн диттах, ша аьхкенан заман чохь тогӀи чу лийча а, чӀерий леца а мел воьду. (33) Кхин цхьа а бахьана ца хилча, лорре цу дитте бӀаьрг а тухуш, дагна аьхначу Ӏаламе бӀаьрг бетташ, лела а воьдура. (34)Шен денана дагайоьгура диттах бӀаьрг ма-кхийттинехь. (35)ЧӀогӀа хьоме а хетара и дитт.

(Нунуев С.-Хь.М.)

1. Текстера нийсайаздаран гӀалаташца долу дешнаш схьайазде.

Жоп: *пхи-йалх, Хурма, муьргийн, чубоьжнера, схьахетарехь, ца айалора, боьттира, дитта тӀехь, цӀарула-цӀен, ду-кха.*

Мах: *хӀора нийса дош – 0,5 б. Шайерг (максим.) -5 б.*

2.Текстехь оьрсийн маттахь далийна дешнаш нохчийн маттахь дӀайазде.

Жоп: *(халла, цуьнан, охьадоьжнера, гӀийла, гергга).*

Мах: *ХӀора нийса йаздина дош – 1балл (шайерг (максим.) - 5 балл)*

Билгалдаккхар: *нохчийн маттахь и дешнаш тӀейаздеи, дешархоша нийсачу доьжарехь, терахьехь, классехь дало деза уьш. Нагахь дош йаздинехь, амма цуьнан кеп нийса ца йалийнехь, хӀора ишттачу дашна – 0,5 б. хӀоттайе.*

3. Билгалдаккха текстан тайпа. ----- **дийцаран**

Мах: *1 б.*

4. Буьззина синтаксически таллам бе предложенина:

Цхъана йуккъехь Хурма гуттар а чIагIйелира.

Мах хадор: предложенин меженаш нийса билгалйаьхнехь – 5 балл; кьовларшна чохь предложенех лаьцна кхоччуш нийса жоп яйадинехь – 5 балл.

Шайерг (4-чу тIедилларна) – 10 балл.

5. Легаде дешнаш **чкьор, хьо**. Билгалдаккха церан легар.

Жоп:

ЦI.д. чкьор, хьо

Дл.д. чкьуран, хьан

Л.д. чкьурана, хьуна

Др.д. чкьуро, ахь

К.д. чкьураца – **1 –гIа легар, хьовца – цIерметдош ду, цуьнан легар билгал ца доккху**

Х.д. чкьурах, хьох

М.д. чкьуре, хьовга

Дс.д. чкьурал, хьол

Мах: «чкьор» дош нийса легорна – 1б., легар нийса билгалдаккхарна – 1б., «хьо» дош нийса легорна – 1б., легар цIерметдешан цахилар билгалдаккхарна – 1б.

Шайерг – (5-чу тIедилларна) – 4 б.

6. Текста йукъара №28 йолчу предложенин грамматически лард схьайазйе.

Жоп: йеара Илеса

Мах: хIор меженна – 1б. Шайерг – 2 б.

7. Оьрсийн матте гочде хIара дешнаш:

Муьргаш – калина; чкьор – кожа; курс – связка, пучок; Iалам – природа; тидам – внимание.

Мах: хIора дош – 1б. Шайерг – 5 б.

8. Текста йукъара лааме причастица йолу предложени схьайазйе.

Йуучух дог даьллера.

Мах: 2 б.

9. Схьайазде текста йукъара цхьаллин терахьехь бен ца лела 1 цIердош, дукхаллин терахьехь бен ца лела 1 цIердош.

Жоп: Iалам, аьшпаш.

Мах: Iалам – 1б., аьшпаш – 1б. Шайерг – 2 б.

10. КIаргйеллачу гуьйренан хенахь дара иза.- предложенера «*кIаргйеллачу*» бохучу дашах хьо муха кхета йазде? Муьлхачу маьIнехь (нийсачу йа тIедеанчу) ду и дош? Хьайна хетарг йазде. Оьрсийн матте гочйе предложени.

Кьаргйеллачу - дикка гуьйре йоьлча, йукъал и тIехйаьлча бохург ду. Дош тIедеанчу маьIнехь ду... Это было во время глубокой осени.

Мах: жопе хьабжжина – 1-3 б. (шен кхетам дикка гайта хьанехь – 1 б., тIедеанчу маьIнехь хилар билгалдаьккхинехь – 1б., предложени оьрсийн матте йаккха хьанехь – 1 б.).

11 . ХIокху текстехь дахказа дитина сацаран хьаьркаш дахка:

«Гулделла дерриг а адам, оцу хенахь Лох-Беташна тIехьашха Джанхотана дуьхьалдирзина, гора а хIоьгтина, цуьнга дехар деш дара:

- Гечде, Джанхот, Лох-Беташна! Гечде! Гечде цунна! – бохуш, божарий а, зударий а, белхаршца дехарш деш, кхойкхура Джанхоте.

- Йуьрто а, аса а гечдо хьуна! ХьалагIатта, маракхета кьеначу голашна!- элира Джанхота Лох-Беташе».

Мах: хIора цIоьмалг – 0,5 б.(шайерг (11 цIоьмалг) – 5,5 б.); цхьа айдаран хьаьрк– 0,5 б. (шайерг (5 хьаьрк) – 2,5 б.);шитIадам – 1 б.; цхьа тире – 0,5 б. (шайерг (2 тире) – 1б.).

Шайерг – (11-чу тIедилларна) – 10 б.

12. Йаста (расшифруйте) лингвистически терминийн анаграммаш, совнаха йолу термин билгалйаккха. Дийца, хIунда лерина ахь и сов?

Имомон, меоголинз,твакдар, шандох,чакрам .

Жоп: омоним, неологизм, квадрат, хандош, карчам. Совнаха дош – квадрат (матем.термин).

Мах: хIора нийса дош – 1 б. Совнаха дош билгалдаккхарна, хIунда даьккхина дийцарна – 1 б.

Шайерг – (12 –чу тIедилларна) - 6 б.

13. Йазье «Сан денана» сочинени.

Мах: - 20 б.

КРИТЕРИИ ОЦЕНИВАНИЯ ЭССЕ

- соответствие работы теме и заглавию – 1-4 б.;
- последовательность изложения материала – 1-4 б.;
- способность самостоятельно мыслить, анализировать, сопоставлять факты – 1-4 б.;
- речевое оформление в соответствии с темой; богатство словаря и разнообразие используемых языковых средств – 1-4 б.;
- отсутствие орфографических, пунктуационных, грамматических и речевых ошибок – 1-4 б.

13 тIедилларна – шайерг 75 балл.